

Yttrande av Judiska Ungdomsförbundet i Sverige över betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3)

Judiska Ungdomsförbundet i Sverige (JUS) har beretts möjlighet att yttra sig över betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3)*.

Judiska Ungdomsförbundet tillstyrker i sin helhet det yttrande som skickats in av Judiska Centralrådet gällande betänkandet. I det följande lyfter JUS de särskilda punkter som av JUS anses vara av största vikt för stärkandet av judiskt ungdomsliv i Sverige.

Sammanfattning

JUS ställer sig positivt till utredningen. Vi välkomnar förslagen som utredningen tagit fram och den gedigna kunskapsgrund som författarna utgått ifrån, där judiska perspektiv får ta största rummet.

Utredningen gör gällande vikten av det judiska minoritetsperspektivet på lagar, politiska diskussioner och förordningar som hotar den judiska minoriteten. Strategin har som utgångspunkt att den judiska minoriteten involveras och är i nära dialog i arbetet som genomförs, tidigt i processen. JUS vill betona detta särskilt då det är en förutsättning för att åstadkomma förändring som gör faktisk skillnad för den judiska gruppen.

Utöver detta önskar vi att vi hade kunnat fokusera mer i vårt yttrande på hur Sverige kan stärka judiskt liv, men tyvärr hamnar vi i en situation där vi tvingas fokusera på säkrandet av judiskt liv. Vi kan inte stärka om vi inte kan säkra. Följande utgör grundpelarna för att över huvud taget kunna leva judiskt i Sverige: säkerhet, judiska skolor, brit milah och tillgång till koshermat. Bidrag för att judiska organisationer och institutioner ska kunna hållas säkra är av allra yttersta vikt för att kunna bedriva judisk utbildning, judisk kultur, religiös verksamhet och allt det andra som ligger till grund för judiskt liv i Sverige.

JUS bedömning av innehåll och förslag i utredningens betänkande Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige.

Fokusområde: Trygghet och öppenhet

5.2.4 JUS tillstyrker utredningens förslaget om att statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan.

Bland våra medlemmar och unga judar runtom i Sverige hör vi alltför ofta vittnesmål om antisemitiska incidenter på skolor och lärosäten. Att som ung jude kunna känna sig trygg och inte riskera att möta antisemitism i sin vardag är av yttersta vikt för JUS. Antisemitism och otrygghet bland unga judar är något som Sverige tyvärr ännu inte lyckats få bukt med. Vi efterfrågar ökad kunskap om hur antisemitism uttrycker sig historiskt och idag samt kunskap i hur eleverna kan avkoda den antisemitism som tar sig uttryck i sociala medier, i vardagen och i media. Alltför ofta begränsas utbildningen om antisemitism till att handla om de mekanismer som under 1900-talet ledde fram till Förintelsen utan att ha ett nutida perspektiv och en övergripande blick på hur antisemitismen som ideologi fungerar och har fungerat historiskt i över tusen år.

5.2.5 JUS avstyrker utredningens bedömning att regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör förlängas efter 2024, då det nuvarande åtgärdsprogrammet löper ut. JUS anser att åtgärdsprogrammet bör ersättas av en specifik och självständig nationell strategi mot antisemitism.

Säkerhet för den judiska gruppen är av allra största vikt, tillika arbetet mot antisemitism. Därav tillstyrker JUS alla förslag som utredningen lägger fram under fokusområdet "trygghet och öppenhet" förutom punkt 5.2.5.

Utredningens bilaga 8 är värd att lyfta fram, där det redogörs för andra europeiska länders strategier mot antisemitism som har följt EUs rekommendation att ha en särskild strategi mot antisemitism. JUS anser att en nationell strategi mot antisemitism, på liknande sätt, borde tas fram i Sverige. I enlighet med Judiska Centralrådet avstyrker JUS utredningens förslag om att förlänga åtgärdsprogrammet mot antisemitism och hänvisar till Judiska Centralrådets motivering nedan såsom den är formulerad i deras yttrande.

För att de övergripande problemformuleringarna och strategiska områdena i det nationella såväl som det lokala arbetet mot rasism ska ha hög relevans och träffsäkerhet behöver de anpassas efter varje utsatt grupp/ minoritets specifika förutsättningar och situation. Framför allt behöver man utgå från varje form av rasisms unika uttryckssätt och dynamik för att satsningar ska ha avsedd effekt. Tydliga

och relevanta målsättningar är en förutsättning för konstruktiv uppföljning, utvärdering och finkalibrering av åtgärder.

Sedan 2022 finns ett åtgärdsprogram mot antisemitism som sorterar under den nationella planen vilket präglar den genom en bristande specificitet och udd. Programmet omfattar flera konstruktiva och viktiga åtgärder – forsknings- och utbildningsåtgärder – som adresserar antisemitism specifikt, men tyvärr är en alltför hög andel av åtgärderna ej specifika utan riktade mot rasism och diskriminering i generella termer.

Så som Statskontoret konstaterar i sin rapport – Ett samlat grepp. Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fiendtlighet och hatbrott (2023) – liknar åtgärdsprogrammets struktur den nationella planens genom att de anger uppdrag till myndigheter men det finns oklarheter vad gäller mål och genomförande.

JUS anser, i likhet med Judiska Centralrådet, att det bör utarbetas en självständig strategi mot antisemitism som kan vara kopplad till, dock ej underställd, den nationella planen mot rasism. Syftet med detta urskiljande är inte att gradera olika former av rasism utan att avschablonisera. Med separata, självständiga strategier för respektive form av rasism, som präglas av kunskapsackumulering, evidensbaserade åtgärder, långsiktig och stabil, tillräcklig finansiering för de åtgärder som föreslås ökar sannolikheten för effektiv resursanvändning. Vi vill se färre kortsiktiga projektsatsningar och fler satsningar på långsiktiga, kontinuerliga processer. Vi delar Statskontorets bedömning att det är bättre att formulera separata mål än allmänt hållna mål om att motverka rasism.

För att förebygga och bekämpa antisemitiska hatbrott behövs samsyn kring och konsekvent implementering av kriterier för dessa hatbrott. Kunskapsnivån inom politiken och förvaltning är fortfarande för låg, i synnerhet avseende nutida antisemitism. En gemensam begreppsapparat avseende definitioner och uttryck för antisemitism behöver förankras inom offentlig förvaltning. Trots tillgång till högkvalitativa utbildningar nås alltför få inom offentlig sektor, inte minst lokalt i kommuner och regioner.

De flesta EU-länder har idag en särskild strategi mot antisemitism vilket vi erfar har gett dessa länder tydligare mål, riktning och tyngd åt arbetet med att bekämpa antisemitism. I detta sammanhang har Sverige länge stått fast vid en egen linje som vi anser riskerar leda till att Sverige halkar efter i arbetet jämfört med övriga EU-länder samt riskerar försvåra utbyte av erfarenheter och jämförbarhet avseende bästa praxis då grundpremisserna skiljer sig åt.

Fokusområde: Judiskt vardagsliv

5.3.1 JUS tillstyrker utredningens bedömning att definitionen av konfessionella inslag i skollagen (2010:800) bör ses över i syfte att större hänsyn ska tas till vad som är kulturella och traditionella inslag snarare än konfessionella inslag i utbildningen. Den judiska minoritetens syn på vad som är kulturella och traditionella inslag och vad som tillhör den judiska religionen

bör beaktas i översynen. Översynen bör beakta artikel 5 i ramkonventionen om nationella minoriteter.

JUS understryker och välkomnar utredningens bedömning och ställer sig i sin helhet bakom Judiska Centralrådets motivation till varför definitionen av konfessionella inslag i skollagen bör ses över.

Detta är en av utredningens absolut viktigaste förslag och om förekomsten av judiska skolor i Sverige äventyras, äventyras den judiska minoritetens framtid i Sverige.

Skollagens definition av konfessionella skolor matchar på intet sätt den judiska minoritetens självbild. Våra judiska traditioner innehåller handlingar åtföljda av välsignelser och böner. Enligt det svenska majoritetssamhället är detta konfessionellt - när judar utövar det, men inte majoritetsbefolkningen. Majoritetssamhällets skolor som firar Lucia, advent eller julavslutning där elever sjunger psalmer eller sånger om Kristus födelse, sankta Lucia eller Davids son Hosianna, stämplas inte som konfessionella. Dessa traditioner anses vara kulturbärande. Det som görs gällande av skollagens definition är att vi som minoritetskultur inte äger samma tolkningsföreträde att definiera oss själva.

Utöver detta utgör de judiska skolorna en trygg zon för elever som i andra skolor riskerar utsättas för antisemitism. Som utredningen också beskriver, liksom diverse rapporter från bl.a. skolorna i Malmö och Stockholm påvisar, finns stora brister i lärare och skolledningarnas kunskaper om antisemitism och hantering av antisemitiska incidenter i skolmiljön. Av detta skäl fyller de judiska skolorna en viktig funktion där elever kan känna sig trygga och samtidigt utforska sin judiska identitet - parallellt med den svenska.

5.3.3 JUS tillstyrker utredningens bedömning att det i de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan i högre grad bör beaktas att judiska barn har behov av ledighet på judiska helgdagar. Statens skolverk bör i högre utsträckning ta hänsyn till judiska helgdagar när provdatum för nationella prov planeras. Motsvarande hänsyn bör tas inom högre utbildning.

Under åren har vi sett prov på de konsekvenser det kan få för judiska elevers skolgång när skolan inte tar hänsyn till judiska helgdagar vid planering av provdatum för betygsgrundande prov och tentamen. De nationella proven för eleverna i årskurs nio hamnade under våren på en judisk helgdag. Medlemmar i Judiska ungdomsförbundet har även vittnat om att de varit tvungna att delta i obligatoriska skolmoment under bl.a. jom kippur, den judiska fastedagen. För de judiska elever som observerar judiska helgdagar får detta som konsekvens att eleven tvingas välja mellan sina slutbetyg och sin judiska identitet. Judiska Ungdomsförbundet ser allvarligt på när judiska elevers judiska identitet tvingas prioriteras ner för att majoritetssamhället inte tar hänsyn.

Strategins förslag om att statens skolverk och institutioner för högre utbildning bör ta större hänsyn till judiska helgdagar är därmed av stor betydelse för att judiska elever ska kunna ta del av utbildning på lika villkor. Detta gäller främst de judiska arbetsfria helgdagarna, då det enligt judisk lag är förbjudet att arbeta.

5.3.4 JUS tillstyrker utredningens bedömning att regeringen bör överväga åtgärder för att långsiktigt säkerställa möjligheten till brit milah i Sverige.

Brit milah utgör en av grundpelarna för att överhuvudtaget kunna leva ett judiskt liv. Brit milah är ett fundament i den judiska religionen och ett förbud eller inskränkning skulle äventyra hela den judiska minoritetens framtid i Sverige.

Utredningen redogör för hur allt fler observanta¹ och traditionella judiska familjer söker sig bort från Sverige för att möjligheterna att leva judiskt här är begränsade. I fallet att brit milah omöjliggörs, kommer inte endast observanta judar att emigrera, utan en stor del av de sekulära därtill. Brit milah är utöver att vara ett religiöst påbud också för många den absolut viktigaste identitetsmarkören för ens judiska identitet.

JUS understryker och lyfter utredningens motivering kring att Sverige genom att ha ratificerat ramkonventionen även åtagit sig att främja nationella minoriteters möjligheter att bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet. I detta ingår brit milah som en av de största beståndsdelarna.

JUS uppmanar till att säkra importen av kosherkött, uppföra vitbok för tillkomsten av förbudet mot kosherslakt samt ompröva förbudet mot kosherslakt i Sverige.

I utredningen görs en genomgång av vikten av tillgång till kosherkött för svenska judar, samt tillkomsten av det förbud mot kosherslakt (shechita) som kvarstått sedan dess implementering på 1930-talet. Däremot saknas i strategin förslag på hur tillgången till kosherkött ska säkerställas.

JUS föreslår härmed tre åtgärder för säkrandet och bevarandet av det judiska livet i Sverige samt för reformerande och erkännande av en antisemitisk politik.

Som utredningen gör gällande behöver kosherkött importeras till Sverige på grund av det förbud som gäller inom Sveriges gränser. Kostnaderna för det importerade köttet har ökat samtidigt som tillgången minskat. Att inte ha tillgång till kosherkött, eller gravt begränsas i möjligheterna till tillgång skulle omöjliggöra att leva judiskt i Sverige. Det skulle i förlängningen innebära emigration av de observanta judiska familjerna samt påtvingad assimilation av den judiska minoriteten som stannar kvar. Regeringen behöver säkra tillgången till kosherkött i Sverige och bör helst, i samarbete med exporterande EU-länder, ombesörja att pris och utbud håller en rimlig nivå.

Kosherslakt förbjöds i Sverige år 1937. Förbudet tillkom efter en debatt med antisemitiska förtecken där inspiration tagits från Nazitysklands begränsningar för tyska judar. I Tyskland avskaffades år 1959 samma förbud och förbudet erkändes ha haft rasistiska motiv. JUS uppmanar Sveriges regering att - ironiskt nog - återigen ta inspiration av Tyskland och erkänna de bevekelsegrunder som förbudet mot kosherslakt instiftades på. Vi uppmanar till en vitbok för att erkänna de 87 år som det svenska staten upprätthållit ett nazistiskt inspirerat förbud samt förvägrat den judiska minoriteten rätten till shechita, samt ett upphävande av samma förbud.

¹ håller judisk lag, påbud, traditioner och seder i vardagen

Dessutom belyser utredningen de svårigheter som finns med att säkerställa tillgången till koshermat i icke-judiska offentliga institutioner som skolor och vårdinrättningar, och framhåller vikten av koshermat för judar. Utredningen noterar att förskolor och skolor som inte erbjuder koshermat har anmälts till Diskrimineringsombudsmannen (DO) och att denna brist "upplevs" som religiös diskriminering. Att reducera problematiken till en subjektiv upplevelse är troligen inte utredningens avsikt, men dessvärre riskerar denna formulering att signalera att behovet kan ignoreras, vilket vore mycket olyckligt. Tvärtom måste möjligheten att följa kosherreglerna – särskilt med tanke på dess centrala roll i judisk praktik – säkerställas tydligt. Inte minst är detta viktigt med tanke på den judiska minoritetens status som en av de fem nationella minoriteterna och de rättigheter som kommer med detta.

Fokusområde: Kunskap, utbildning och forskning

5.4.2 JUS tillstyrker förslaget att statens skolverk ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten. Materialet ska användas som ett komplement till befintliga läromedel i förskolan, de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan. Uppdraget ska genomföras i dialog med den judiska minoriteten.

Som utredningen slår fast finns en bristande kunskap hos allmänheten om judisk kultur, tradition och historia. Den här okunskapen påverkar inte bara samhället i stort och de beslut som fattas och som reglerar den judiska gruppens villkor i Sverige. På ett individplan för unga judar i skolan bidrar det även till fördomar och förutfattade meningar hos klasskompisar och lärare. Det är synd att ansvaret att åtgärda diverse samhällsproblem allt för ofta hamnar på skolan, men i fallet av bristande kunskap om den judiska (och andra) minoriteter hos allmänheten är skolan samhällets främsta verktyg för att bryta en ond spiral av okunskap och dess konsekvenser. JUS understryker den risk utredningen lyfter fram, att den nuvarande utbildningen om judar som skolelever får "riskerar att medföra att det förmedlas en begränsad och stereotypiserande bild av judar i svenska skolan, särskilt när det gäller hur judar i Sverige lever ett judiskt vardagsliv".

Som ett svar på den stereotypiserade och förenklade bild av judendom och judiskt liv som vi stött på i skolor runtom i Sverige tog Judiska ungdomsförbundet år 2022 fram boken @Stoltjude: Om judiskt liv i Sverige som distribueras gratis till skolorna med stöd av Skolverket. Utredningen lyfter fram boken som ett positivt exempel på den sortens utbildningsmaterial som behövs i skolan. Det som gör boken speciell är bland annat att den baseras på egna, levda erfarenheter hos unga svenska judar. Den är en verklighetsskildring av hur judar lever sina liv i Sverige idag. Vi i JUS uppmuntrar till mer, liknande, utbildningsmaterial, som är grundat i den faktiska judiska erfarenheten. Därmed betonar vi särskilt utredningens förslag att utbildningsmaterial tas fram i dialog med den judiska minoriteten. Vi vet bäst hur det är att leva judiskt.

Liknande pågående och framtida satsningar, judiska utbildningsinitiativ om hur det är att leva som jude i Sverige, uppmuntrar vi Sveriges myndigheter att finansiera och stötta.

Fokusområde: judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv

5.5.2 JUS tillstyrker utredningens förslag att inrätta ett statsbidrag för att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar att bidra med insatser på lokal och regional nivå under strategins genomförande samt att statsbidraget ska fördelas till olika organisationer i det judiska civilsamhället, med prioritering av barn och unga.

JUS ser mycket positivt på förslaget att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar. Som judiska organisationer har vi på grund av samtidens antisemitiska strömningar hamnat i ett läge där mycket av våra resurser går till säkerhet och arbete mot antisemitism. Dessa är påtvingade prioriteringar som egentligen bör ligga hos det allmänna.

Som judisk organisation vill vi kunna ha förutsättningar att snarare stärka det judiska livet, och i JUS fall, det judiska ungdomslivet. Vår devis är att det ska vara kul att vara jude. För att kunna stärka unga judars judiska identiteter, bidra till positiva erfarenheter av att vara jude och föra vidare vårt kulturella och religiösa arv krävs ökade resurser för våra kärnverksamheter. Dessa satsningar bör ske i form av verksamhetsbidrag som möjliggör ett långsiktigt arbete och kan hjälpa de judiska organisationerna att utveckla sin verksamhet, snarare än kortsiktiga projektbidrag. Vi välkomnar därför förslaget och understryker vikten av att barn och unga prioriteras. Det är vi som är den judiska minoritetens framtid i Sverige.

5.5.3 JUS tillstyrker förslaget om att ett ekonomiskt stöd ska ges till Judiska Centralrådet för att inrätta och driva ett nationellt judiskt informationscentrum. Informationscentret ska förmedla kunskap om judisk kultur, historia, religion och levnadssätt i Sverige.

JUS mottar flera gånger i månaden åtskilliga förfrågningar från skolelever som önskar intervjua eller få svar på frågor om hur det är att leva som jude. Dessa förfrågningar är långt fler än vad JUS har resurser att lägga. Det är beklämmande att svenska skolelever inte lyckas utföra sina skoluppgifter och dessutom blir utan kunskap om judiskt liv - enkom på grund av resursbrist. JUS ser och uppskattar behovet som finns av att intervjua svenska judar och besöka judiska lokaler och upplever frustration kring att inte kunna tillgodose detta. Samtidigt anser JUS att ansvaret för att utbilda allmänheten om judendom och judiskt liv inte ligger hos oss eller övriga judiska organisationer vars kärnuppdrag är att stärka det judiska livet - inte stärka allmänhetens kunskap om det judiska livet.

JUS ställer sig mycket positivt till utredningens förslag att inrätta ett judiskt informationscentrum och att detta ska drivas av Judiska Centralrådet.

Ett inrättande av ett judiskt informationscentrum skulle i hög grad underlätta och avlasta vår verksamhet samtidigt som det bidrar till att nyansera bilden av judar och öka kunskapen om judiskt liv.

Avgörande är att ansvaret för verksamheten ligger hos den judiska minoriteten samt finansieras av det offentliga. Därmed signaleras klart att mandatet att definiera vad judisk identitet och kultur är ligger hos minoriteten själv. Ansvaret att utbilda allmänheten ligger hos stat och kommun.

Fokusområde: Jiddisch

JUS önskar understryka vikten av att, i motsats till vad utredningen antyder, verksamhet för revitalisering av jiddisch inte enbart ska ske genom statens försorg. Utredningen missar att framhäva det gedigna arbete som görs av de olika jiddischföreningarna i Sverige, vilket poängteras av Sveriges jiddischförbund i deras yttrande.

5.6.4 JUS ställer sig, med förbehåll, positiv till utredningens bedömning att det offentligas insatser med jiddisch i högre utsträckning bör utgå från målgruppens behov.

Jiddisch är ett judiskt språk som bör revitaliseras och främjas. Det är ett språk som har stark koppling till den europeiska judiska historien och som med all rätt bör fortsätta resurssättas för att det ska vara fortsatt levande och relevant. I likhet med utredningen vill JUS samtidigt framhäva att det i den judiska gruppen finns många språk som har lika stor rätt att revitaliseras och överföras till kommande generationer.

Precis som Sveriges Jiddischförbund påpekar i sitt remissvar är jiddisch inte till för alla judar i Sverige. Detta eftersom judar inte är en homogen grupp. För delar av den judiska minoriteten, språkbärarna av jiddisch, är jiddisch absolut viktigt och hos den gruppen finns definitivt behov av de allra flesta satsningar som redan görs (och bör fortsätta). Hos andra delar av den judiska gruppen, framförallt de judar som inte har en ashkenazisk bakgrund, är andra språk mer relevanta - såsom ladino, judeo-arabiska dialekter, arameiska, mfl. Hebreiska är dock det språk som förenar samtliga judiska grupper - men ska under inga omständigheter bli en konkurrent till jiddisch. JUS insisterar därmed på att språkliga satsningar borde göras på hebreiska som komplement.

Vi ser att unga judar uttrycker en starkare vilja att utveckla sin hebreiska, med tanke på den vikt det har på den judiska identiteten och delta i det judiska samfundet, och för att kunna delta i judiska studier, såsom bar- och bat mitsva. Kopplingen mellan det judiska folket och det hebreiska språket är uråldrig då hebreiska är judarnas ursprungsspråk. Hebreiska är ett språk som förenar judar världen över, då mer än hälften av världens judar är hebreisktalande.

JUS saknar i utredningen förslag på hur hebreiska kan komma att fungera som ett komplement till jiddischen i Sverige. Vi uppmantrar möjliggörande av modersmålsundervisning i hebreiska för judiska barn som inte får språket hemifrån, på samma sätt som jiddisch är garanterat alla svenska judiska barn.

Som det ser ut nu finns det en brist på fokus på hebreiskans vikt för den judiska gruppen. Hebreiskans roll inom judisk utbildning och judisk kultur hade behövt poängteras i utredningen för att riktade åtgärder för detta ska kunna genomföras.

Stockholm den 21 maj 2024

Naima Grossman
Generalsekreterare

Daniel Janouch
Ordförande

Judiska Ungdomsförbundet i Sverige (JUS)